

Előszó

Mintha évtizedek teltek volna el azóta, hogy megrendeltem ezt a könyvet. Mindez még kalandor koromban történt: naiv módon akkoriban úgy hittem, én írom, szerkesztem és adom majd ki *A popzene Guinness-enciklopédiáját*, emellett pedig kiadó, szerkesztő és rádiós műsorvezető is leszek.

Neil Slaven nevével először a John Mayall's Bluesbreakers híres, Eric Clapton vendégszereplésével készült, *Beano* című albumának hátsó borítóján találkoztam. A név utóbb – a (megbízható) producer nevéként – tucatnyi további Decca- és Deram-albumon bukkant fel. A hatvanas évek végének blues-robbanása az Egyesült Királyságban hihetetlenül termékeny időszak volt, s ebből Slaven a Savoy Brown Blues Band, a Chicken Shack és a kitűnő (és szívemnek oly kedves) Keef Hartley Band számos lemezének producereként vette ki a részét. Abban az időben a blues, a folk rock, a kemény rock és a progresszív rock közönsége ugyanaz volt – és ugyanez a közönség hallgatta rongyosra a Mothers Of Invention *Freak Out!* vagy *Absolutely Free* című lemezeinek importált példányait is. Ez az amerikai importlemezeknek, Bruce edinburgh-i lemezboltjának és a londoni One Stopnak az időszaka volt. John Peel monoton hangjának kora, mikor minden, beleértve a Savoy Brownt, Hartley-t és Zappát is, *eggggészen elképesztő* volt. Zappa *tényleg* elképesztő volt, bár a legtöbben nem tudtuk volna megmondani, miért. Slaven azon kevesek közé tartozott, aki tudta a választ – már akkor úgy értette és értékelt Zappát, ahogyan most. Jómagam a londoni Rainbow Theatre bejáratánál állva kerültem a legközelebb Zappához. Zavarodott rajon-

gók ezreivel együtt vártuk a híreket, mikor a táblán végül megjelent: A KONCERT ELMARAD. Sosem bocsátom meg FZ-nek, hogy aznap a második koncert helyett az elsőn lökték a zenekari árokba.

Neil Slaven az évek során az egyik legjelentősebb blues-szakíróvá vált. Rendszeresen ír kísérszövegeket albumokhoz, lemezkritikákat magazinok és napilapok számára. A néhai Mike Leadbitterrel közösen jegyzi a *Nothing But The Blues* és az alapvető jelentőségű *Blues Records: A Selected Discography 1943–1966* című könyveket. Fontos közreműködője volt a *Guinness Encyclopedia Of Popular Music*nak és a *Guinness Who's Who Of Blues*nak is. És itt a fő probléma: a kategorizálás. Hiszen ahogy Fred Astaire a tánkra, úgy Neil Slaven is arra született, hogy a bluesról írjon.

Az első közt szerzett tudomást Frank rákjának kiújulásáról, és arról, hogy közel a vég. A BBC dokumentumrészlegének tanácsadójaként felkereshette a nagybeteg FZ-t. Röviddel halála után aztán könyvek tucatjai jelentek meg Zappáról, Slaven pedig reménytelenül elkésett a magáéval. A késedelem oka jórészt a túlírás volt – minél többet írt, annál inkább tudatára ébredt, mennyi mindent is tud és érez FZ-ről, és hogy mennyi mindenben hasonlítottak egymásra. Egy ennyi ideig készülő könyvre viszont érdemes várni. Nem voltam hajlandó sürgetni a szerzőt, hátha elveszti a lelkesedését vagy megmakacsolja magát, és bedobja a törülközőt. Volt már, hogy túlfeszítettem a húrt.

Frank Zappa szemtelen humorának és „komoly” zenéjének briliáns kombinációja sokakat zavarba ejtett, és még sokakat fog zavarba ejteni. Ez a zenei biszexualitás tette őt félreérthetővé és nehezen eladhatóvá. Miért pazarolja az idejét zenekari darabokra egy tehetséges komédiás és szatirikus? Miért jelentékteleníti el munkáit pornográf humorral egy magasan kvalifikált zeneszerző és briliáns előadóművész? Azért, mert ő Frank Zappa.

Lehet, hogy Slaven meg én ezt már nem érzük meg, de FZ-t egyszer majd zseniális zenésznek, a XX. századi zene egyik legjelentősebb alakjának fogják tartani.

Az *Elektronikus Don Quijote* a legjobb könyv, amelyet valaha írtak vagy írni fognak a Frank Zappa néven ismert jelenségről. Tudom, hogy gyanús, ha valaki a saját portékáját dicséri, de én tényleg úgy gondolom, hogy idővel, amikor FZ-t végre érdemei szerint ismerik el, az „add már kölcsön Slaven Zappáját” kifejezés szállóigévé válik.

COLIN LARKIN kiadó, 1996. március

Fordítói előszó

Frank Zappáról eddig két könyv jelent meg magyar nyelven. Dézsi Csaba András írása (*Frank Zappa és az ötlet szülőanyjai*) 1989-ben – tehát még Zappa életében – került a polcokra, ahonnan az első kiadás példányait hónapok alatt el is kapkodták, újranyomás pedig sajnos nem készült. Az amerikai gitáros-zeneszerző pályafutását a ‘88-as turnéig bemutató könyv legnagyobb erénye, hogy túllép a korábbi néhány újságcikk és interjú sablonjain, és nem próbálja Zappát a „rock fenegyereke” kategóriába szuszakolni, hanem átfogó képet igyekszik adni az életműről – mindezt a még álló, bár már olvadozó vasfüggöny túloldaláról. A másik könyv Zappa önéletrajza, amelyet Peter Occhiogrossóval közösen jegyez (*Az igazi Frank Zappa könyv*) – magyarul 1991-ben (némi megcsonkítva) jelent meg. Korántsem hagyományos önéletrajsról van szó, Zappa inkább anekdotázik, és sarkos véleményt nyilvánít kedvenc témáiban, hol viccelődik, hol beszél, hol gondolatot ébreszt.

Neil Slaven angol blues- és rock-újságíró könyve tárgyilagosan, de már-már a személyes közelség részletességével mutatja be Frank Zappa életét és munkáit, kapcsolatát a zenével, a zenésztársakkal és a közönséggel, véleményét módszerekről, technológiákról, divatról, illetve társadalmi és politikai kérdésekről. Számos idézett forrás teszi hitelessé az írást – a cikkek, interjúk, beszélgetések, visszaemlékezések, filmek, koncertfelvételek, szenátusi és bírósági jegyzőkönyvek alapján megtudhatjuk, milyennek látták őt a kortársak. A legtöbbet azonban talán mégis az jelenti, amikor Slaven magát Zappát idézi: jókor, jól eltalált részleteket kiragadva, a kapcsolódási pontok be-

mutatásával helyezi el írása tárgyát a huszadik század második felének kulturális és politikai eseményeinek előterébe. Annak a ténynek, hogy Zappa amerikai, Slaven pedig brit, nagy előnye, hogy egy nyelvet beszélnek, hasonló kulturális közegben nőttek fel, egyszóval: értik egymást – így az apró részletek sem vesznek el. A fordítás során igyekeztünk a lehető leghívebben magyarul is visszaadni mindent, bár nyilván nem kerülhettünk el bizonyos óhatatlan veszteségeket. Slaven fejezetcímei dal- és lemezcímek – néhány kivételtől eltekintve Zappa-szerzemények. Mivel sok esetben a fejezet tartalmára utalnak, ezeket lefordítottuk (az eredetit értelemszerűen tüntettük fel), de felhívjuk olvasóink figyelmét, hogy érdemes meghallgatni a lemezeket, megismerni a dalszövegeket, mivel a teljes jelentéstartalom csak így lehet fel – főleg ha szem előtt tartjuk Zappa életművének egyik lényeges vonulatát, a könyvben majd részletesen tárgyalt koncepció-folytonosságot. Ugyanez érvényes azokra a dalcímekre, amelyeknek jelentése összefügg az adott szövegkörnyezet értelmével. Amennyiben ilyen összefüggés nincsen – vagyis a legtöbb esetben –, a címeket eredeti, angol nyelven szerepeltetjük.

Lábjegyzetben magyaráztuk meg azt a néhány, a szöveg megértéséhez fontos nevet, helyszínt, összefüggést, amelyek az angolszász kultúrában közismertek, de úgy gondoltuk, a legtöbb magyar olvasó számára ismeretlenek lehetnek. A szerző néhány tárgyi tévedését – Zappa munkásságával való régi ismeretségünkre alapozva – javítottuk.

Reméljük, hogy a könyv sok érdekességgel szolgál majd a Frank Zappát már ismerőknek, de még inkább bízunk abban, hogy akik eddig nem, vagy csak keveset hallottak erről a zseniális zeneszerzőről, a könyv elolvasásával kedvet kapnak majd, hogy belépjenek egy nem mindennapi zenei világba.

Ágfalvi Attila

Marosi Bálint

Wolf Péter

Magyar Frank Zappa Egyesület

www.zappa.hu

Bevezetés

A mikor megtörtént, éppen barátaimmal iszogattunk a Mondrianban, a Sunset egyik hoteljében – annak az utcának a közelében, ahol az a Comedy Store áll, amelyet harminc évvel ezelőtt még Ciro's-nak hívtak. Tíz napja voltam a városban, kutatásokat folytattam az új Los Angeles-i könyvtár alagsorában, ebben a belülről a slide-i Knox-erődre hasonlító, monolitikus épületben. Emellett antikváriumokban és emléktárgyakat árusító boltokban turkáltam mindenféle interjú és sajtókiadvány után.

Számos forrásból tudtam, hogy Zappa egészsége megrendült, és hogy sokan jártak fel hozzá a házába. Egész héten azon rágódtam, hogy felhívjam-e és bejelentkezzek-e hozzá, de a féltékenység és a rámenősség küzdelmében végül az előbbi kerekedett felül. Hiszen tulajdonképpen nem voltam a család közeli barátja.

A vasárnap délelőttöt a pasadenai ócskapiacon töltöttem, ahol találtam pár magazint, és sikeresen ellenálltam az ott kínált kalózlemezek többségének. Az este nyugalomban telt, egészen úgy nyolc óráig, amikor a rádió bementa, hogy amiről mindannyian tudtuk, hogy meg kell történnie – de istenem, még ne! –, az most bekövetkezett.

Frank Zappa meghalt. Eltemették. Elindult utolsó turnéjára.

1993. december 4-én, szombaton hat óra előtt ment el, Gail, Moon, Dweezil, Ahmet és Diva búcsúztatta. A – nem nyilvános – temetés vasárnap reggel volt, a család és a közeli barátok jelenlétében. Mi, többiek csak később adhattuk át magunkat az általa mindig is időpocsékolásnak tartott érzelmeknek.

Hát, Frank, elég ideges lettem, ugye tudod? Hiszen csak egyszer találkozhattunk, és arra is 24 évet kellett várnom. Az az alkalom aligha lehetett különösebben emlékezetes számodra. Előrehaladott korom ellenére egészen meg voltam illetődve, az agyam és a szám közötti kommunikációs csatornák működése egy hajszálon függött. Értékes időből még így is órákat szántál rám és – nyilván már vagy milliomodszor – végigszáguldottál velem azon a hosszú és termékeny pályafutáson, amelynek a megfelelő részletezéséhez inkább napok, mint órák kellettek volna. Később bemutattál a családodnak, megmutattad az *Ezermester Sütikutató Könyhát*. Még a Synclaviert is bekapcsoltad, és lejátszottál nekem egy részletet az „N-Lite”-ből, közben pedig a gép működését magyaráztad értetlen füleimnek.

Annak ellenére, hogy angol vagyok és ráadásul újságíró, nyilvánvaló fájdalmaid dacára nagyon türelmes és udvarias voltál velem, hagyta, hogy én döntssem el, meddig maradok. Ahogy sokan mások azelőtt és azután, én is egy új barátság élményével távoztam, még ha az új barát – bármennyire szerettem volna is – újabb találkozásokra már nem gondolhatott. Álltunk a házad előtti lépcsőn a sötétben, és kezdetét vettünk. A szemedbe néztem és azt mondtam: „Sok szerencsét.” Micsoda butaság, mind a ketten tudtuk, hogy az elkerülhetetlenben a szerencse már nem játszik szerepet. „Hogy lehettem ennyire banális, amikor mély és őszinte szerettem volna lenni?” – gondoltam, miközben elhajtottam.

Mit is mondhattam volna azonban annak az embernek, akinek a zenéjével a fél életemet leéltem? Aki – bár az elszántságához és állhatatosságához az enyém korántsem volt mérhető – talán a legtöbbit alakította a világlátásomon és törekvéseimen!? (Beszélgettünk azóta is megvalósíthatatlan filmem tervéről, amely az embernek az embertársaival szembeni embertelenségéről szólna, s amelyhez Varèse *Arcanáját* használtam volna fel). Aki – míg mások a határozatlanság és az önáltatás között szédelegtek – könnyörtelenül hajszolta minden egyes kitűzött célját? Akinek a tudásszomja és megismerési vágya zenéi felfedezéseinek sokasodtával mit sem csökkent?

A *Freak Out!* megjelenése óta Frank jelképesen szólva maga köré gyűjtötte a hozzám hasonló embereket, akiket 1966-tól freakeknek kezdett nevezni. Mondanom sem kell, hogy ezek inkább a megérkezést látták abban, ami számára csak a kezdet volt. Magamra soha nem gondoltam freakként, talán csak annyiban voltam az, amenny-

nyire a Mothers of Invention szeretete azzá tett azoknak a barátainak a szemében, akik sohasem próbálkoztak a Shadows és a Rolling Stones közti stílusugrásnál nagyobb kalanddal. Amennyire én látom, ők a dolog könnyebb végét fogták meg. Én szerettem a kihívásokat nyújtó zenét, meghallgattam Varèse-t, Sztravinszkijt és Penderekit. Nem tudtam kottát olvasni, nem értettem, mi történik a zenében, a végeredmény azonban hatott rám. Hatottak Burundi dobjai, a Bali-szigeti gamelán zenekarok vagy a Moondog által a manhattani Sixth Avenue-n felszedett, hátborzongató és különleges ütőhangszerek is (róla szintén beszélgettünk). Csakhogy Frank zenéjét még így is nehéz volt első hallásra megszeretni. Igénybe vett, sokrétű és cinikusan szatirikus volt. Ám a gitáron időnként felbukkanó bluesos fordulatok kapcsolatot teremtettek a Mothers és másik zenei érdeklődésem között.

Az egymást követő (és jól érzékelhető) irányváltások és személycserék során végig kitartottam mellette, megvettem minden egyes albumot, még ha némelyiket aztán ritkábban hallgattam is, mint másokat. Lehetetlen volt egyformán szeretni mindegyiket, de hűségem rendíthetetlen maradt. Nem láthattam minden turnét, de kalózfelvételek és kazettacserék révén pótoltam, amit lehetett.

Ahogy múltak az évek, úgy tudatosultak bennem a zene mélyebb céljai. Részemről ez nem volt túl nagy felfedezés, hiszen fülszövegeiben és interjúiban Frank világossá tette, hogy a világ egyes dolgaira (különösen az USA-ban) fel kell hívni az emberek figyelmét. Ugyanilyen egyértelmű volt, mennyire megdöbbenette őt honfitársainak vak patriotizmusa, amely többségüket immunissá tette a körülöttük lévő méltánytalanságokkal és a nevükben elkövetett igazságtalanságokkal szemben. A nyolcvanas években szúrós tekintetű az állam és az egyház, a hadsereg és az üzleti világ kapcsolataira is ráirányította.

Frank nem volt az emberek hőse, az ő Mr. Smithje sem vágyott Washingtonba,* végül aztán mégis elment oda. Modern Don Quijoteként küzdött, lándzsája hegyén a szavak mérgével védte személyes

* Utalás Frank Capra: *Becsületből elégtelen* (Mr. Smith Goes to Washington, 1939) című filmjére. Mr. Smith egy amerikai kisváros cserkészcsapatának idealista, lelkes vezetője. Nagyon meglepődik, amikor a körzet szenátorának váratlan halála után a város befolyásos személyiségei őt keresik meg és kérik fel a szenátor helyének betöltésére.

szabadságnak az amerikai alkotmányba emelt eszméjét. Cervantes hőse zavart idős ember, akit megszárdítottak a kóbor lovagokról szóló mesék, és aki szélmalomokkal – azaz szerinte „hatalmas, kitárt karú” óriásokkal – csatázott. Ám a történet előrehaladtával a hős eredetileg karikatúrisztikus alakja bonyolultabbá, összetettebbé vált. Az író teremtménye immár nem óhajtotta megtagadni a valóságot – sokkal inkább tulajdon létének a valóvilágbéli elfogadtatásáért harcolt.

Dosztojevszkij szerint a lovag „valóság-nosztalgiaiban” szenvedett. Frank Zappa a nosztalgia esküdt ellensége volt, és miután meglátta a kormány céljait, az „amerikai életformát” képviselő szervezetek és a mögöttük levő valóság között tatóngó szakadékot, sokkal valóságosabb szélmalomokkal kelt harcra. Azok, akikkel ő csatázott, túlságosan is alávalóak és körmönfontak ahhoz, hogy üzelmeik napfényre kerüljenek.

Elismerte: „Hajlamos vagyok az egészet egyetlen nagy összeesküvésnek látni.”

Ha igazat adunk neki, csakugyan lehetséges, hogy a hatvanas években a kaliforniai hippikommunákban az LSD gyakori élvezete valóban egy olyan kísérletnek köszönhető, amely felett a CIA és az akkori kormány szemet hunyt? Az AIDS-vírus valóban egy baktériumháborús kutatási program eredménye lett volna – amely utóbb kiszabadult a laboratóriumból? Valóban létezett egy névtelen titkosrendőri hálózat, amelynek feladata az Amerika stabilitására potenciális veszélyt jelentő szervezetek utáni nyomozás, és az ilyen szervezetekbe való beépülés lett volna? A jobboldali vallási vezetőknek csakugyan feltett szándéka volt, hogy a szólásszabadságot és a különvéleményeket minden szükségesnek látszó eszközzel elfojtsák? Bármilyen legyen is a mögöttes igazság, Franknek kész listája volt idevonatkozó esetekből és tényekből, amelyek némi statisztikai valószínűséggel az ő feltételezéseit igazolták. További példákért lásd az elkövetkezendő oldalakat.

Túl könnyű lenne vádjait „paranoiának” tulajdonítani, netán egy olyan ember fantáziaszüleményeként elkönyvelni, aki amúgy mindent kitörölt az életéből, amit időpocsékolásnak, vagy érdeklődési körén kívül esőnek ítélt. Ezeknek a szinte kivétel nélkül a zenéhez kötődő dolgoknak a művelése érdekében szigorúan kontrollálta napi időbeosztását. Bár néhány újságíró arrogánsnak és hidegnek ábr-

ázolta, családi életének melegsége, őszintesége és normalitása ennek éppen az ellenkezőjét bizonyítja. Olyan személyiség volt, akit saját kritériumai alapján kell megítélnünk. A bámulatot munkatempója soha nem nyugvó szellemének volt köszönhető. A tény, hogy időt szakított a személyes és művészi szabadság megsértése elleni tiltakozásra, annak a jele, hogy mennyire komolynak tartotta a veszélyt.

Az őt exhibicionistaként vagy örültként számon tartó becsmértelőknek legnagyobb meglepetésére Frank nagyon ékesszólóan és szellemesen érvelő ellenfélnek bizonyult a Szülők Zenei Segélyközpontjával (Parents' Music Resource Center – PMRC) és a hasonló szervezetekkel szemben. Miközben váltig állította, hogy soha nem olvas, hihetetlenül tájékozott volt, nem tévesztette meg az érzelmes nyavalygás, amelybe a nemzet erkölcsének önjelölt védelmezői korlátozó szándékaikat csomagolták. „Tényleg elég vad és botrányos vagyok, de nem úgy, ahogy azt sokan gondolják – állapította meg. Ha manapság valaki napi tizenhét órát dolgozik és még élvezi is... hát az tényleg botrányos. És ha az illető közben nem alkuszik meg, nem nyugszik bele egy csomó szarságba és végigverekezi magát az életen – ami nekem a rendelkezésemre álló tartalékokból valamiképpen sikerült –, hát az aztán kurva botrányos.”

Az ilyen kifejezések használata és a hivatalos intézményrendszer iránti minden tisztelet hiánya felháborította az amerikai és brit hatóságokat. Miközben mások haptákba vágták magukat és beálltak a sorba – mint a fegyencek, amikor a börtönudvaron felhangzik a felügyelő sípja –, Frank zenészként és üzletemberként is megvédte a szabadságát, sőt azokét a bandákét is, akiknek a zenéjét amúgy nem tartotta sokra.

Számára ugyanis a zene mindent megelőzött: ezt tucatnyi album, dalok és ördögi cirkalmasságú instrumentális témák százai bizonyítják. Zenekari darabjai varésianus elvek szerint épültek fel, bennük egymástól független témák ellentétekre és meglepetésre épülő, kötetlen sorozatai követték egymást. A közönség pedig lelkesen hallgatta a beöntös banditákról és szexuális deviánsokról szóló vagy közszereplőket kipellengérező, gyarlóságait leleplező dalszöveget. Gitárszólói, melyeket ő maga önálló kompozícióknak tekintett, különleges, az effektek és az erősítés bravúros kontrolljából formát és tartalmat nyerő játékmódnak a kifejeződései. A feedbacket Jimi

Hendrix óta senki nem használta olyan kreativitással, mint Frank Zappa. Voltak érdes és kemény frázisai, mögöttük azonban a tehetség volt az aranyfedezet – tehetsége, amelynek révén létrehozta azokat a tiszta, gyönyörű dallamokat, amelyek lecsengésük után még sokáig visszhangoznak bennünk.

A ›Watermelon In Easter Hay‹ minden szónál többet mond Frank Zappáról. Hallgasd meg most – és majd az után is, hogy befejezted a könyvet.

NEIL SLAVEN, 1996. január